

Pojaw czarki austriackiej *Sarcoscypha austriaca* w Południoworostoczańskim Parku Krajobrazowym

Rodzina czarkowate *Sarcoscyphaceae* z rzędu kustrzeb-kowce *Pezizales* i klasy woreczniaki *Ascomycota* ma w Europie tylko kilka rodzajów i kilkanaście gatunków (Gumińska, Wojewoda 1985). Czarkowate należą do najładniejszych grzybów miseczkokształtnych *Discomycetes*, a swoją nazwę biorą od kształtu owocnika (najpierw pucharkowaty, potem czarkowaty do miseczkowatego). Najbardziej znanym przedstawicielem rodzaju *Sarcoscypha*, chociaż równocześnie dosyć rzadko obserwowanym ze względu na porę pojawu – pomiędzy grudniem a kwietniem (majem) – jest czarka szkarłatna *S. coccinea*. Na przykład z obszaru Lubelszczyzny była dotychczas podawana tylko kilkakrotnie: z Rostocza Środkowego (Sałata 1972), okolic Bochotnicy w Kazimierskim Parku Krajobrazowym (Chmiel 1991), Lasów Janowskich (Chmiel 1997), a ostatnio odnotowano ją również w Poleskim Parku Narodowym i w okolicach Kraśnika (M. Chmiel, inf. ustna). Gatunek ten znalazł się na czerwonej liście grzybów wielkoowocnikowych zagrożonych w Polsce, z kategorią VU (*vulnerable*), czyli narażony na wyginiecie (Wojewoda, Ławrynowicz 1992).

Przez długi czas autorzy publikacji na temat rodzaju *Sarcoscypha* w Polsce odnotowywali występowanie tylko jednego gatunku – *S. coccinea*. Przypuszczalnie część tych oznaczeń opartych wyłącznie na cechach makroskopowych jest błędna. Dopiero bowiem Baral (1984) dokonał rewizji kompleksu *Sarcoscypha coccinea* agg., wyróżniając na obszarze Europy następujące trzy taksony związane z różnymi substratami:

1) *S. austriaca* (O. Beck ex Sacc.) Boud. – czarka austriacka; występuje przede wszystkim na drewnie olsz *Alnus*, wierzby *Salix*, klonów *Acer*, rzadziej brzoź *Betula*, leszczyn *Corylus* i robinii akacjowej *Robinia pseudoacacia*; spotykana szczególnie w obszarze alpejskim i karpackim w zbiorowiskach nadrzecznych olszyn, zarośli wierzbowych, żyznych lasów bukowo-jaworowych i jaworzyn;

2) *S. jurana* (Boud.) Baral comb. nov. (= *S. coccinea* var. *jurana*) – czarka jurajska; związana wyłącznie z drewnem lip *Tilia* rosnących w żyznych lasach jaworowych i jaworowo-jesionowych na podłożu skał jurajskich, w rejonach podgórskich i górskich Europy środkowej i południowej;

3) *S. coccinea* (Scop.: Fr.) Lamb. ss. str. – czarka szkarłatna; najczęściej zasiedlanym przez nią substratem jest drewno buka *Fagus* i wiązu *Ulmus* oraz zdrewniałych roślin z rodziny różowatych *Rosaceae*, ponadto również leszczyny, wierzby, olszy, jesionu i grabu *Carpinus*; występuje w żyznych lasach bukowych, klonowo-wiązowych, klonowo-jesionowych i dębowych (brak jednak danych o jej związku z drewnem dębu); gatunek o największym rozprzestrzenieniu: od obszaru śródziemnomorskiego po strefę borealną.

Czarka austriacka wytwarza zwykle nieco większe owocniki (apotecja) niż pokrewne gatunki (Baral 1984). Wewnętrzna strona owocnika (*hymenium*) jest cynobrowoczerwona lub pomarańczowoczerwona, gładka i błyszcząca, spodnia zaś różowa do bladoczerwonej, filcowata i matowa (ryc. 1). Trzon jest przeważnie bardzo mały, wyrastający z podłoża ukośnie. Zarodniki (askospory) są bezbarwne, gładkie, o wymiarach podobnych jak u czarki szkarłatnej (tzn. długości od 20 do 40 μm i szerokości 10-15 μm), jednak z lekkim wgłębieniem na szczytach. Cechą wyraźnie różniącą zarodniki czarki austriackiej od innych taksonów jest sposób kiełkowania askospor: konidia wyrastają zawsze z różnych stron zarodnika i rozgałęziają się w różnych kierunkach, gdy u gatunków pokrewnych – wyłącznie z jednej strony. Dlatego dla uniknięcia błędów w rozpoznawaniu gatunków z rodzaju *Sarcoscypha* należy wykonać obserwacje mikroskopowe.

Jak dotąd, na terenie Polski czarka austriacka została zidentyfikowana tylko na Pojezierzu Mazurskim przez Fiedorowicza i Kubiaka (1998).

Dnia 31 marca 2004 r. obserwowałam dosyć liczny pojaw czarki austriackiej na Roztoczu Południowym, zwanym także Rawskim (Buraczyński 1997), w przygranicznej miejscowości Siedliska, gmina Lubycza Królewska, nie opodal rezerwatu skrzemieniałych drzew „Jalinka”. W dolnej części i u podnóża niewielkiego wzniesienia o wystawie południowej, w bliskim sąsiedztwie linii kolejowej Hrebenne–Rzeszów, w pasie długości ok. 50 m i szerokości 10 m, stwierdziłam co najmniej 180 owocników czarki. Zbocze porasta luźny drzewostan złożony z robinii akacjowej i dębu szypułkowego *Quercus robur* z domieszką sosny zwyczajnej *Pinus sylvestris* oraz dość liczny udziałem leszczyny *Corylus avellana* i czerechy zwyczajnej *Padus avium* w podszycie. Ze względu na grubą warstwę ściółki sosnowo-dębowo-robiniowej w runie brak typowych roślin grądowych. Z większą ilościowością występują tylko glistnik jaskółcze ziele *Chelidonium majus*, przetacznik wczesny *Veronica praecox*, przytulia pospolita *Galium mollugo* i poziewnik miękkołósy



Ryc. 1. Owocniki czarki austriackiej *Sarcoscypha austriaca* na drewnie robinii akacjowej *Robinia pseudacacia*. (Siedliska – Południoworoztoczański Park Krajobrazowy, 21.04.2006 r.). Fot. Bożenna Czarnecka– Apothecia of *Sarcoscypha austriaca* on robinia *Robinia pseudacacia* wood (Siedliska – the Southern Roztocze Landscape Park, 21 April, 2006). Photo Bożenna Czarnecka.

Galeopsis pubescens. Także warstwa mszysta jest bardzo słabo wykształcona, z niewielkim udziałem rokitnika pospolitego *Pleurozium schreberi* i żurawca falistego *Atrichum undulatum*.

W trakcie ponownej wizytacji opisanego stanowiska w dniu 21 kwietnia 2006 r. stwierdziłam prawie 380 owocników czarki. Podobnie jak przed dwoma laty występowały one w kilku dużych skupieniach oraz nielicznie w rozproszeniu. Owocniki w różnych stadiach rozwoju wyrastały na przykrytych ściółką gałązkach i gałęziach robinii akacjowej (niewykluczone, że również leszczyny), o różnej grubości i różnym stopniu rozkładu drewna, przeważnie w grupkach od 2 do 6-7, rzadziej pojedynczo. Zdecydowana większość owocników, których średnica dochodziła niekiedy do 7 cm, była w fazie rozsiewania zarodników. Już przy lekkim dotknięciu grzyba, a nawet dmuchnięciu w owocnik, nad powierzchnią gruntu unosiła się biaława chmura zarodników, co świadczy o aktywnym wyrzucaniu askospor na dość znaczną odległość. Obecne były także pojedyncze bardzo młode owocniki, o średnicy nieprzekraczającej 5 mm.

Dwukrotnie większy niż przed dwoma laty wysyp czarki austriackiej w 2006 r., w obrębie tych samych skupień, może wskazywać na to, że grzybnia stale się rozrasta. Dzięki temu, że stanowisko leży poza uczęszczanym szlakiem, temu atrakcyjnemu grzybowi nie zagraża presja człowieka.

Podziękowanie: Autorka dziękuje Pani dr Marii Chmiel z Zakładu Botaniki i Mykologii UMCS w Lublinie za pomoc w oznaczeniu gatunku i udostępnienie literatury.

SUMMARY

Occuring of *Sarcoscypha austriaca* in the Southern Rostocze Landscape Park

Sarcoscypha austriaca (O. Beck ex Sacc.) Boud. is a fungus placed in the *Sarcoscyphaceae* family, the *Pezizales* order, the *Ascomycetes* class, the *Ascomycota* phylum, and the *Fungi* kingdom. It occurs on wood of several tree and shrub taxa (*Alnus*, *Salix*, *Acer*, *Betula*, *Corylus* and *Robinia pseudoacacia*). It is known from the Alps and Carpathian Mts., where it grows in riverine alder forests and willow bushes, and

in fertile beech-maple woods. The species is very rare in Poland. So far, it has been found only in the Mazurian Lakeland. At locality near Siedliska, the Southern Roztocze Landscape Park, *S. austriaca* was observed (in 2004 and 2006) under loose canopy of robinia-oak-pine stand.

PIŚMIENNICTWO

Baral H.O. 1984. *Taxonomische und ökologische Studien über Sarcoscypha coccinea* agg., *Zinoberrote Kelchbercherlinge* (Kurzfassung). Zeitschr. Mykol. 50(1): 117-145.

Buraczyński J. 1997. *Roztocze, budowa – rzeźba – krajobraz*. Zakład Geografii Regionalnej UMCS, Wyd. UMCS, Lublin.

Chmiel M. 1991. *Discomycetes of the Kazimierz Landscape Park*. Ann. UMCS, sec. C, 46: 21-27.

Chmiel M. 1997. *Miseczniki (Discomycetes) Parku Krajobrazowego „Lasy Janowskie”*. W: S. Radwan, B. Sałata, M. Harasimiuk (red.). *Środowisko przyrodnicze Parku Krajobrazowego „Lasy Janowskie”*. Wyd. UMCS, Lublin.

Fiedorowicz G., Kubiak D. 1998. *Godne uwagi gatunki macromycetes z Pojezierza Mazurskiego*. W: J. Miądlukowska (red.). *Botanika polska u progu XXI wieku*. Materiały sympozjum i obrad sekcji 51 Zjazdu Polskiego Towarzystwa Botanicznego, Gdańsk 15-19 września 1998: 136.

Gumińska B., Wojewoda W. 1985. *Grzyby i ich oznaczanie*. PWRiL, Warszawa.

Sałata B. 1972. *Badania nad udziałem grzybów wyższych w lasach bukowych i jodłowych na Roztoczu Środkowym*. Acta Mycol. 8(1): 69-139.

Wojewoda W., Ławrynowicz M. 1992. *Czerwona lista grzybów wielkoowocnikowych zagrożonych w Polsce*. W: K. Zarzycki, W. Wojewoda, Z. Heinrich (red.). *Lista roślin zagrożonych w Polsce*. Inst. Bot. im W. Szafera PAN, Kraków.